

Izkušnje in predstave o življenju na Solčavskem: Med domačijo in destinacijo

Mateja Habinc

Solčavsko je v zadnjem poskusu etnološke regionalizacije slovenskega etničnega ozemlja, ki sta ga prispevala Janez Bogataj in Vito Hazler, del Zgornje Savinjske doline. A bolj kot del ene od 96 med sabo kulturno raznolikih območij¹ je Solčavsko v zadnjih desetletjih širši (slovenski) javnosti poznano predvsem z različnih turističnih zemljevidov in po nazivih, denimo Evropska destinacija odličnosti (EDEN) leta 2009.² Predstavljeno je kot teritorialno zaključena enota in predvsem zaradi turistične promocije kot kulturno specifična destinacija. A čeprav uvodnik v pričujoči zbornik predstavlja, kdo in kako se je s kulturo in načinom življenja na Solčavskem do zdaj že ukvarjal, njegove poglobljene, celostne ali problemske³ etnološke oziroma kulturnoantropološke obravnave še nimamo. Pri tem Solčavsko ni izjema; kljub obsežnemu raziskovalnemu programu Način življenja Slovencev v 20. stoletju, katerega del je bil med letoma 1963 in 1994 tudi projekt Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, in v zadnjih desetletjih pomnoženim predvsem domoznanskim raziskavam posameznih območij je podobnih neproučenih, obrobno ali le pred desetletji raziskanih (mikro) lokacij na Slovenskem še veliko. Še preden morda postanejo deležne etnoloških in kulturnoantropoloških obravnav, je mnogim, sploh neurbanim območjem skupno to, da si jih kot po kulturi in načinu življenja zaključene in edinstvene enote – podobno kot Solčavsko – morda predstavljamo ravno zaradi različnih turistično-promocijskih akcij, čeprav te ne temeljijo niti na sodobnih bivanjskih izkušnjah domačinov niti na poglobljenih v zgodovino ali sodobnost usmerjenih raziskavah. Niti socializem

-
- 1 Janez Bogataj in Vito Hazler, 'Regionalizacija'. V: Marjan Javornik, ur., *Enciklopedija Slovenije 10 (Pt-Savn)*. Ljubljana 1996, Mladinska knjiga, str. 148.
 - 2 Kot navaja Slovenska turistična organizacija, gre za projekt, ki »spodbuja razvoj trajnostnega turizma v Evropi in v osrednje postavlja manjše, a zanimive destinacije, ki ponujajo pristna doživetja in omogočajo odkrivanje bogate lokalne turistične ponudbe«. Slovenska turistična organizacija, 'Evropske destinacije odličnosti.' I feel Slovenia. Spletni vir: <https://www.slovenia.info/sl/poslovne-strani/razvoj-in-inovativnost/eden> (pregledano: 28. 7. 2021).
 - 3 Ingrid Slavec Gradišnik, *Etnologija na Slovenskem. Med čermi narodopisja in antropologije*. Založba ZRC, Ljubljana 2000.

niti kapitalizem namreč nista prekinila s procesi drugačenja podeželja, ki potekajo vzporedno s povzdigovanji industrijskega globalnega severa,⁴ in tudi zato bi vsaj odmeve pred desetletji zastavljenih etnoloških regionalizacijskih pristopov mor-da lahko pričakovali tudi v pričujočem zborniku. Skratka, da bo šlo za vpogled v Drugega in »posebnosti« Solčavskega, ki bo upošteval etnološko sistematičnost in raziskoval denimo t. i. tradicionalno kulturo in njeno spreminjanje. Etnologi in kulturni antropologi naj bi namreč bili tisti, ki izbirajo in določajo, kaj je v kulturi in načinu življenja posameznih (mikro ali večjih) območij specifično, drugačno in različno, odkrivajo njihove tradicije in jih kot razvojniki vključujejo v »različne oblike (denimo turističnega) razvoja«. ⁵ Dosedanje etnološke regionalizacije ali njihovi poskusi se od drugih strokovnih regionalizacij namreč razlikujejo v tem, da območja ločijo po razlikah v kulturi ter načinu življenja in tudi z opolnomočenjem pričevanj domačinov v nasprotju z drugimi avtoritarno konstruiranimi delitvami poskušajo izhajati tudi iz realnosti »ljudskega življenja in kulture«. ⁶ Tako je denimo že Vilko Novak pri strukturiranju slovenske ljudske kulture določil slovenska etnična ali kulturna območja kot »ozemlja z enakimi ali podobnimi kulturnimi prvinami, enakim načinom življenja«, pri čemer se manjše pokrajine združujejo v večje enote ali širša območja, kot je zapisal, zaradi podobne »telesno-duhovne sestave in značaja prebivalcev, jezikovnih idr. kulturnih značilnosti«. ⁷ A že Novak, sledeč še starejšim strokovnim zgledom, je kulturo razumel kot svojevrstno preureditev, prilagoditev vnosov, ne pa kot nekaj »prastarega, čisto domačega, samosvojeга«, in je po Rajku Muršiču lahko pripravil strukturno premišljen pregled slovenske ljudske kulture le na podlagi primerjalne umestitve te kulture v evropski prostor in čas. ⁸ Za primerjave tudi v okviru poznejših regionalizacijskih oziroma rajonizacijskih etnoloških prizadevanj⁹ pa je bila bistvena predvsem t. i. etnološka sistematičnost oziroma sistematično vzporejanje najrazličnejših materialnih, družbenih in

4 Prim. Raymond Williams, *Dežela in mesto*. Ljubljana 2019: Studia humanitatis.

5 Aleš Gačnik, »Etnologija regionalnega razvoja«. V: Aleš Gačnik, ur., *Etnologija in regionalni razvoj: Zbornik znanstvenih in strokovnih člankov*. Ljubljana 2003: Slovensko etnološko društvo in Znanstvenoraziskovalno središče Bistra, str. 36.

6 Konrad Köstlin, »Nova shvačanja regije i kulture«. *Narodna umjetnost*, let. 38, št. 2, 2001, str. 37–38.

7 Vilko Novak, *Slovenska ljudska kultura*. Ljubljana 1960: DZS, str. 21.

8 Rajko Muršič, »Epistemološke razsežnosti pojmovanja etnologije v metodoloških razpravah Vilka Novaka in njihova uporabnost danes«. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, let. 50, št. 3–4, 2010, str. 80.

9 Prim. Marija Klobčar, »Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja in njeno mesto v slovenski etnologiji«. V: Janez Bogataj et al., *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja: 20. stoletje. Poročilo*. Ljubljana 1992: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

duhovnih vidikov kulture in načina življenja v prostoru, času in družbenem kontekstu. Šlo je torej za primerjavo najrazličnejših načinov gospodarjenja, praznovanja, druženja, verovanja in nasploh vedenja in delovanja ljudi na izbranem območju skozi čas, kot tudi v primerjavi z drugimi, bližnjimi in bolj oddaljenimi okolji ter različnimi družbenimi razredi.

A vsaj na prvi pogled Taboru treh dolin tovrstno raziskovanje ni bilo blizu. Kot bi šlo za prelom, odmik od pred desetletji v etnologiji in kulturni antropologiji na Slovenskem zastavljenih temeljnih raziskav gospodarskega, družbenega in duhovnega življenja. Kot bi šlo za puščanje »starih vprašanj« brez odgovorov in obenem razpiranje novih tem, povezanih z mejami, razmerji moči, z dediščino povezanimi večglasji, pozicioniranostjo raziskovalca in stroke. Pa je res tako? Kaj so danes tiste gospodarske dejavnosti na območju, ki v največji meri prispevajo k dohodkom (tudi) domačinov in (so)ustvarjajo materialno kulturo in način življenja na Solčavskem? Kot kažejo prispevki v zborniku – turizem, živinoreja, gozdarstvo. S temi dejavnostmi povezane migracije, v preteklosti in sodobnosti tudi meje, (družbeni) odnosi med domačini in prišleki, med na območju bivajočimi in predstavniki posameznih centrov moči ali tistimi, ki omejujejo ravnanja, povezana z dediščino in krajino, ki domačinom o(ne)mogočajo dostop do finančnih sredstev. Pričujoči zbornik torej še kako ponuja vpogled v sodobno materialno in družbeno kulturo območja, v materialne in družbene vidike načina življenja in preživetja na in z območjem, ter kaže, kaj je relevantno za domačine, kje in v zvezi s čim prihaja do trkov oziroma sodelovanj z nedomačini. In če se še vprašam, ali so snovalci tabora obravnavane teme kot raziskovalno relevantne izbrali v stiku z domačini ali pretežno kot »nekdo (strokovni pogled) od zunaj« – podobno, kot so etnologi pred desetletji nanizali nabor tem v etnološko sistematiko in Vprašalnice ETSEO –, je šlo, kot uvodoma pišejo tudi sami, za slednji, »v nekaterih ozirih naiven in intuitiven« pristop.

Meje, odnosi med različnimi centri in periferijami, pripadnostmi in izločenostmi, vprašanja, povezana s procesi dediščinjenja in turistifikacije območij so v sodobnosti sicer pogoste etnološke oziroma antropološke raziskovalne teme. A če je pred desetletji etnološka stroka predvsem »od zunaj« določila, kaj jo zanima – seveda tudi zaradi npr. primerljivosti posameznih območij Slovenije –, je tokratni pristop vseeno nekoliko bolj dialoški. Tako kot v pogovoru izpostavljata »sogovornici«, ki sta obenem raziskovalki in domačinki: kaj vse bi po njuni domačijski presoji in

obenem raziskovalni izkušnji lahko še proučevali, če bi tabor doživel svoje nadaljevanje? Javne dogodke, identitete in subjektivne pripadnosti na območju – »*sma Štajerci ali Korošci*? A kljub temu bi tudi te teme lahko umestili v etnološko sistematično. Še bolj bistveno pa je, da se avtorji in avtorice zbornika osredotočajo na sodobnost, na za prebivalce območja tukaj in zdaj pomembno in morda zagatno v zvezi s kulturo in načinom življenja. Zato bi med preteklim in v zborniku predstavljenim raziskovanjem izbranega (mikro) območja težko ne razpoznala tudi kontinuitet: morda zbornik na »stara vprašanja« (o denimo kontinuitetah oziroma prekinitvah tradicij) ponuja manj odgovorov, a še vedno v veliki meri obravnava, kako na izbranem območju domačini (pre)živijo ter kakšna družbena razmerja se ob tem porajajo. Pri tem sooča poglede strokovnjakov in domačinov, k čemur bi tudi trajno lahko prispeval etnolog v svojevrstni vlogi posrednika, mediatorja,¹⁰ ki bi domačinom predajal jasnejše usmeritve in navodila stroke, spodbujal sodelovanje in izobraževanje – vse tisto, za kar strokovnjakom na obstoječih delovnih mestih zaradi drugih obveznosti največkrat zmanjka časa in posledično angažmaja. K večglasjem ob tem prispevajo tudi strokovni esejistični uvodi v posamezna poglavja, postavljeni ob bok znanstvenim raziskovalnim prispevkom sodelujočih na taboru in nato še vpogledom domačinov. Posebno poglavje je poleg tega namenjeno tudi dvojni vlogi, v kateri sta se znašli dve raziskovalki in obenem domačinki: njun »pogovor« se namreč ponovno dotakne nekaterih opažanj iz drugih poglavij, obenem pa odkrito spregovori o njunih sočasnih pozicijah, poskusih nadzora po eni strani nad domačini in po drugi nad drugimi raziskovalci, o nezavednem nastopanju in še kakšnem metodološkem vprašanju. Če večglasje oziroma sočasnost zornih kotov različnih, z območjem povezanih akterjev etnološkim strokovnim opažanjem torej odvzema avtoriteto edinega in najpomembnejšega diskurza, dobrodošlo osvežitev strokovnih oziroma znanstvenih etnoloških in antropoloških del na Slovenskem predstavlja tudi večžanrska pričujočega zbornika. Besedila namreč niso le izvirni znanstveni članki, ki so jih sicer spisali študenti – udeleženci tabora; strokovna ali besedila domačinov se žanrskim omejitvam najpogosteje izmikajo. Zbornik zato ponuja dragoceno možnost preskakovanja med zornimi koti in glasovi, med strokovnimi opažanji in izkušnjami, med »čistimi« in »manj čistimi« žanri. Čeprav vsaj navidezno zato lažje berljiv in bolj lahkoten, pa je v številnih pogledih daleč od mejnosti, obrobnosti in perifernosti – predvsem se niti ne trudi biti kompendij

10 Prim. Klaus Roth, 'What's in a Region? Southeast European Regions Between Globalisation, EU-Integration and Marginalization'. *Ethnologia Balkanica*, let. 11, 2007, str. 17–41.

znanja o specifičnostih, bistvenih lastnostih kulture in življenja na nekem območju oziroma še ena (strokovna) reprezentacija (več). In morda je to tisti najvidnejši odmik od (poskusov) regionalizacij, ki jih je v preteklosti prispevala etnološka stroka – zavedanje lastne pozicije in omejenosti védenja, kar je precej v nasprotju z vlogo, kot jo etnologu-razvojniku pripisuje denimo Aleš Gačnik.¹¹ Ne gre za predstavljane regionalnih kulturnih značilnosti, ki bolj kot domačinom in njihovem bivanju na obravnavanih območjih rabijo predvsem turistom.¹² Gre za gradivo o izkušnjah in predstavah, povezanih z območjem, pa tudi za predloge za delovanje etnologov-mediatorjev, ki bi koristili predvsem domačinom, da bi ti denimo lažje in uspešneje živeli z dediščino, delovali na področju turizma in se prebili skozi številne s področjema povezane uredbe. Tako etnolog ni več le strokovnjak, ki snuje smer razvoja nekega območja, ampak tudi poznavalec različnih glasov in posrednik v komunikaciji med njimi. In tako morebitne poti razvoja območja poskuša začrtati predvsem skupaj z domačini in jih na teh poteh razvoja tudi usmerjati.

11 Gačnik, n. d.

12 Prim. Köstlin, n. d.